

NY VÄG MELLAN GÄDDEHOLM OCH SÖDRA KÄRRBOLANDET

Arkeologisk utredning, etapp 1, del 2
Irsta och Kärro socknar
Västerås kommun, Västmanlands län

SAMUEL BJÖRKLUND

Rapporter från Arkeologikonsult 2020:3401

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Vy från den planerade vägsträckningens västra del. Tallen i förgrunden benämns ”Stora tallen” på Ekonomiska kartan från 1961, och har registrerats som ett naturföremål med namn (L2020:10709). Foto från VNV. Spridningstillstånd från Lantmäteriet, ärendenr LM2020/029257.

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003
Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

© Arkeologikonsult 2020

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

NY VÄG MELLAN GÄDDEHOLM OCH SÖDRA KÄRRBOLANDET

Arkeologisk utredning, etapp 1, del 2

Irsta och Kärro socknar

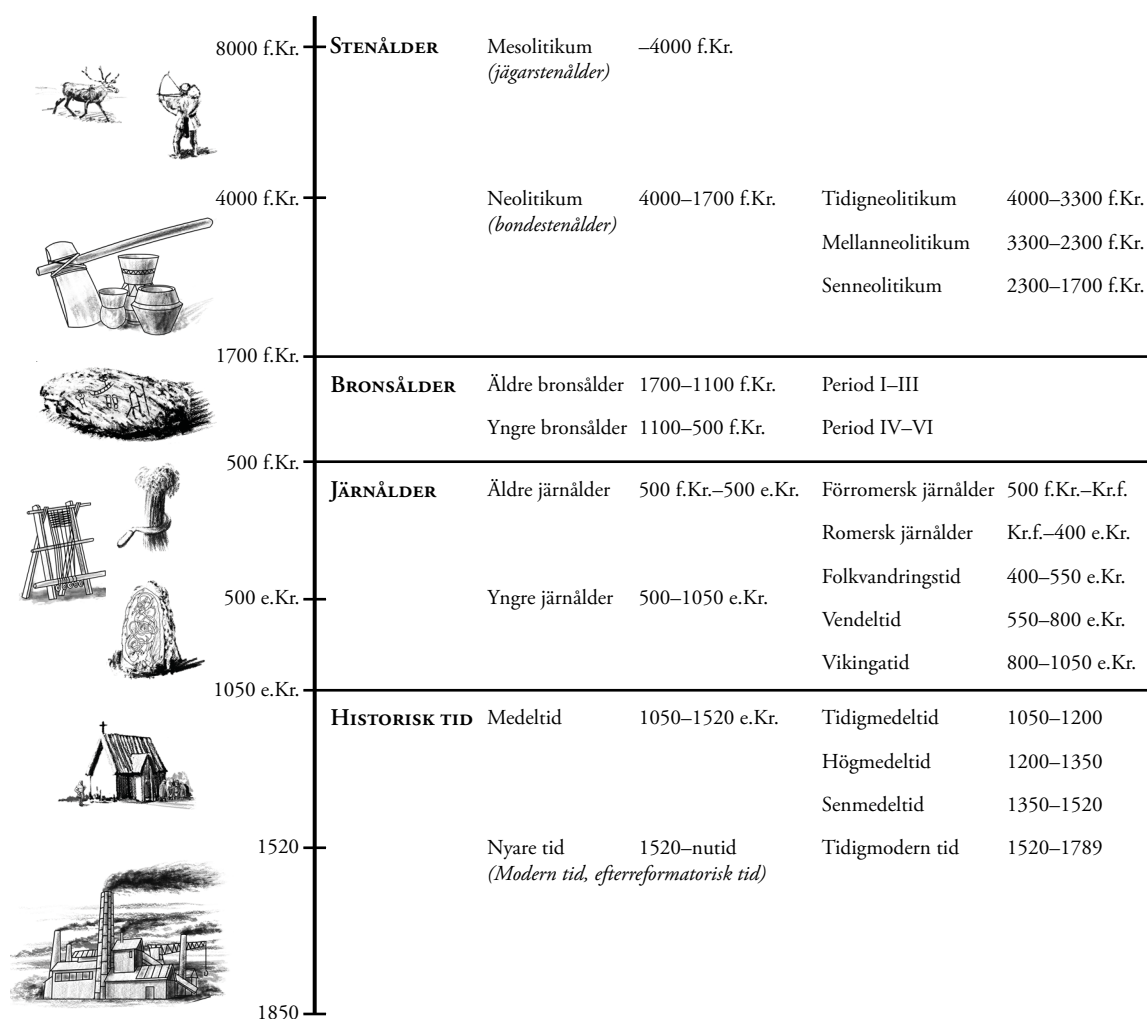
Västerås kommun, Västmanlands län

SAMUEL BJÖRKLUND

Rapporter från Arkeologikonsult 2020:3401

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	7
BAKGRUND OCH SYFTE.....	7
GENOMFÖRANDE	7
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSBILD.....	9
RESULTAT	10
SLUTSATS.....	11
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	13
BILAGOR	14
Bilaga 1. Objekttabell	14

Figur 1. Terrängkartan med utredningsområdet. Skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Arkeologikonsult har genomfört en arkeologisk utredning, etapp 1, i form av fältinventering inför anläggandet av en ny väg samt en anslutningsväg mellan Gäddeholm och Södra Kärrbolandet (figur 1). Utredningsområdet berör två sedan tidigare regist-

rerade fornlämningar: en övrig boplatzlämning och ett stensträngssystem. Dessutom har ett förmodat gränsmärke och ett naturföremål med namn påträffats. Området intill boplatzlämningen bedöms vara ett möjligt boplatsläge.

BAKGRUND OCH SYFTE

Västerås stad arbetar med en detaljplan för en ny väg mellan Gäddeholm och Södra Kärrbolandet. Vägen, inklusive en parallell gång- och cykelväg, ska gå från Malmen till Harkievägen vid Lugnet, en sträcka på cirka 3,3 km. Detaljplanen innefattar även en ny anslutningsväg, cirka 1,1 km lång, som kopplar samman den nya vägen med Harkie i söder.

Syftet med en arkeologisk utredning är att ta reda på om fornlämningar berörs av ett planerat arbetsföretag. Utredningens etapp 1 fokuserar på synliga

lämningar, men pekar också ut områden för fortsatt utredning, där det kan finnas fornlämningar som ej är synliga ovan mark. Utredningen ska preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet.

Resultaten från utredningen ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i företagarens planering.

GENOMFÖRANDE

Vägsträckningen ingår i ett större område som år 2013 omfattades av en kart- och arkivstudie, dvs. den inledande delen av en arkeologisk utredning (Björklund 2013). Kart- och arkivstudierna i den nuvarande utredningen har därför begränsats till att kontrollera om nyare arkeologiska undersökningar har genomförts i närheten av undersökningsområdet och använda den tidigare rapporten som underlag.

Fältinventeringen har genomförts till fots inom hela utredningsområdet. Eftersom utredningskorridoren är smal, endast 10–30 meter bred, har i praktiken ytterligare ett 20-tal meter inventerats på vardera sidan av korridoren. En jordsond har medförts för att kontrollera jordarter och markförhållanden. Påträffade objekt har mätts in med GPS, fotograferats och beskrivits i text utifrån anvisningarna för Fornreg.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSBILD

De planerade vägarna går med undantag för södra delen av anslutningsvägen genom skogsmark där jordarterna i hög utsträckning består av stenbunden moränmark, där blockrika ändmoräner och små steniga våtmarker är vanligt förekommande. Närmast öster och söder om den planerade vägkorsningen är marken flack och lerig. Södra delen av den planerade anslutningsvägen går genom åkermark i en lerig sluttning inom synhåll från Mälaren.

Utredningsområdets högsta punkt ligger 43 meter över havet, och större delen steg över havsytan under den yngre stenåldern, men fynd från denna tid saknas i närområdet. I närheten ligger ett litet gravfält med kala, stenfyllda stensättningar (L2003:1349), som kan vara från bronsålder eller inledningen av järnålder.

Den östra änden av utredningsområdet ansluter till den förhistoriska centralbygden i Kärrbo med talrika lämningar av brons- och järnålderskaraktär i närheten, bland annat stensträngssystem (L2003:2144, L2003:3057, L2003:837), ensamliggande stensättningar (L2003:2223, L2003:1273), två osäkra stensättningar (L2003:1453, L2003:1931) och en terrasserings (L2003:1930). I närheten ligger även gården Skyttebo (L2002:8868) som är belagd i historiska källor från 1539. Stensträngen (del av L2003:2144) som korsar utredningskorridoren påträffades vid en arkeologisk utredning där även sökschaktningar utfördes i åkern i sydöst, men utan att något av arkeologiskt intresse påträffades (Nordström & Anttila 2003).

I närheten av den södra anslutningsvägen finns flera förhistoriska lämningar: ett röse (L2003:1295), två stensättningar (L2003:1944, L2003:2272) och stensträngar (L2003:2894, L2003:1609) samt en höglignande lämning (L2003:2210).

Åren 2006–07 utfördes en antikvarisk kontroll i form av sökschaktning inför anläggandet av en VA-ledning (Hallgren 2011). Inom anslutningsvägens planerade sträckning påträffades ett kulturlager och ett stolphål (L2002:9578) i två närbelägna schakt. I närheten påträffades fyra härdar i ett annat schakt (L2002:9576), varav en ¹⁴C-daterades till yngre romersk järnålder, vilket ansluter väl till de närbelägna fornlämningarnas förmodade ålder.

Vid den antikvariska kontrollen drogs även sökschakt norr om den planerade vägkorsningen, parallellt med en skogsväg. Intill stenvallen L2003:2978 påträffades en härd som bedömdes vara sentida, och relaterad till stenvallen eller den sentida fossila åkermarken intill.

I dalgången norr om utredningskorridoren finns flera torplämningar: Furuberget (L2003:2143), Fallet (L2003:2835) och Larsbo (L2003:2901). Fossil åkermark och stenröjda ytor i närheten förefaller vara från samma tid (bl.a. L2003:2370 och L2003:3146).

Historiskt kartmaterial från 1600-talet och framåt visar att den västligaste delen av utredningsområdet har legat på säteriet Gäddeholms ägor i Irsta socken. Övriga delar ligger i Kärrbo socken, området öster och söder om den planerade vägkorsningen har legat på säteriet Frösåkers ägor, och området väster därom på utmarkerna till byn Täby (Björklund 2013).

Figur 3. Stora tallen (L2020:10709), cirka 25 meter hög och runt 200 år gammal. Foto från V.

RESULTAT

Större delen av utredningsområdet är beläget i oländig mark som är helt olämplig för bosättning eller odling. Fossila åkrar påträffades i höjd med Skillnaden respektive Lugnet, men är av så sentida karaktär att de inte har registrerats.

Naturföremål med namn (L2020:10709)

En tall som fortfarande står på platsen (figur 3) benämns Stora tallen på Ekonomiska kartan från 1961 och nuvarande Fastighetskartan. I Ortnamnsregistret finns en uppgift från 1969 om Stora tallen med förklaringen ”Tallen är iögonfallande på grund av sin storlek” (Ortnamnsregistret). Tallens utseende tyder på en ålder runt 200 år (Nygren uå).

Gränsmärke (L2020:10710)

En ej naturlig stensamling ligger i ett krönläge på hållmark. Den har en oregelbunden form som är något triangulär med runt tre meter långa sidor, och har en grop i mitten. Objektet ligger cirka fem meter från en nutida fastighetsgräns som varit i bruk sedan åtminstone 1730, och då var gränsen mellan prästgården och frälsehemmanen i Täby by. Det mest sannolika är att stensamlingen är resterna av ett gränsmärke som vid någon tidpunkt tagits ur bruk i samband med att gränsen justerats på grund av ökad mätprecision, men belägg för detta saknas i det historiska kartmaterialet.

Figur 4. Ett parti av stensträngen (L2003:2144) nära Skyttebo är fortfarande kallmurad. Foto från NV.

Stensträngssystem (L2003:2144)

En stensträng, som ingår i ett större stensträngssystem, korsar utredningskorridorens östligaste del. Den följer krönet av en blockrik ändmorän vars sten har använts som byggmaterial, och slutar i öster intill Skyttebos tomt (figur 4) och i väster vid ett stenblock nära Harkievägen. Sträckningen har justerats något i Fornreg.

Möjligt boplatsläge (SB02)

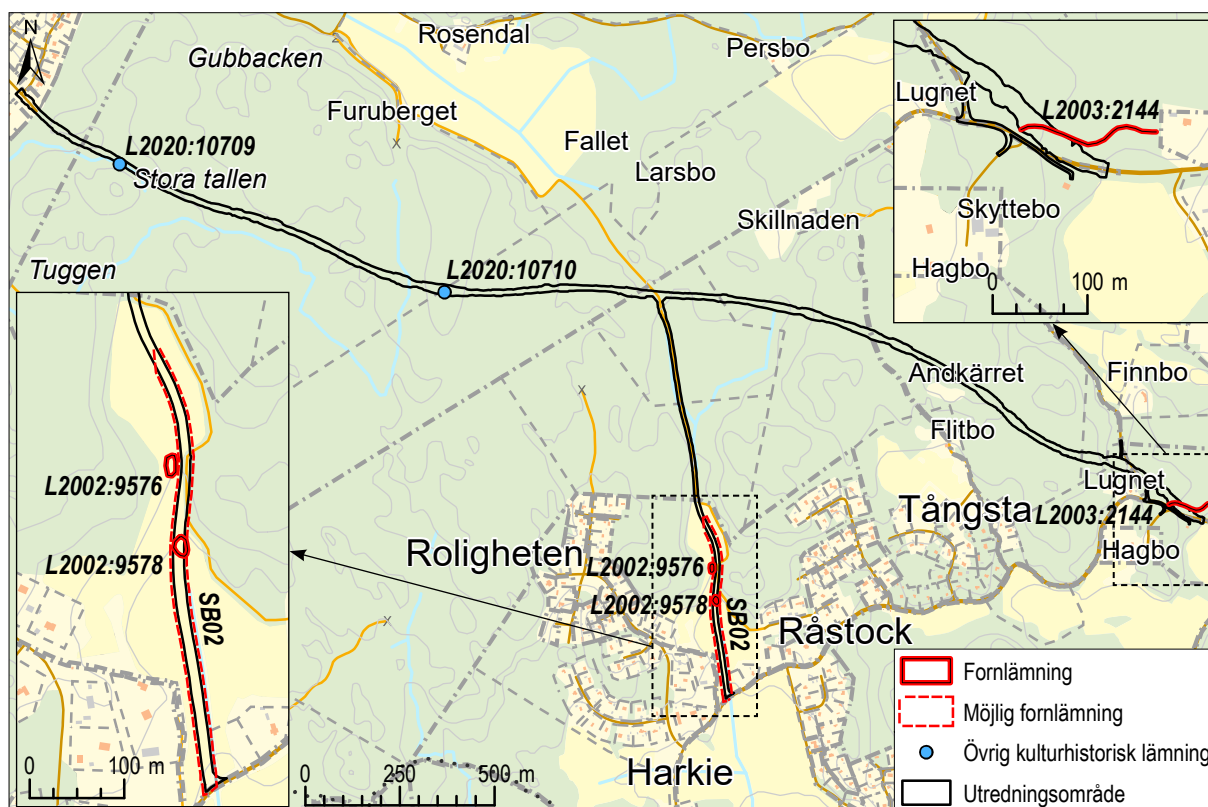
Anslutningsvägen i söder passerar rakt över boplatslämningen L2002:9578, bestående av ett kulturlager och ett stolphål, och vid sidan av boplatssområdet L2002:9576, bestående av fyra härdar. Båda lämningarna framkom, som nämnts ovan, vid sökschaktning inför ledningsdragning. Åkermarken ligger i en dränerad sluttning mot Mälaren med flera gravar och stensträngar i närheten och utgör i sin helhet ett bra boplatsläge (figur 5).

Figur 5. Det möjliga boplatsläget (SB02). Bilden är tagen från platsen för schaktet där L2002:9576 påträffades. L2002:9578 påträffades cirka 80 meter bort, i mitten av bilden. Mälaren syns i fonden. Foto från N.

SLUTSATS

Figur 6. Karta med utredningens resultat. Endast lämningar i direkt anslutning till utredningsområdet redovisas. Skala 1:20 000 (översiktskarta) och 1:8 000 (detaljkartor).

Syftet med den arkeologiska utredningen har varit att ta reda på om fornlämningar berörs av de planerade vägarna och peka ut områden där det kan finnas fornlämningar som ej är synliga ovan mark, vilket har uppnåtts.

Tallen registreras som ett naturföremål med namn och bedöms vara en *övrig kulturhistorisk lämning* (L2020:10709).

Det förmodade gränsmärkets ålder är svår att fastställa, men det saknar tydligt ålderdomlig karaktär

och bedöms därför vara en *övrig kulturhistorisk lämning* (L2020:10710).

Boplatslämningen L2002:9578 och boplatsoområdet L2002:9576 avgränsades inte vid den antikvariska kontrollen och kan därför ha en större utbredning än den registrerade. Därtill går större delen av vägsträckningen i åkermarken över ytor som är lämpliga för förhistorisk bosättning. Ytorna utgör en *möjlig fornlämning* (SB02) som bör utredas vidare arkeologiskt.

Länsstyrelsen fattar beslut om fortsatta antikvariska åtgärder.

Nr	Typ	Antikvarisk bedömning
L2002:9576	Boplatsoområde	Fornlämning
L2002:9578	Övrig boplatslämning	Fornlämning
L2003:2144	Hägnadssystem	Fornlämning
L2020:10709	Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn	Övrig kulturhistorisk lämning
L2020:10710	Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
SB02	Möjligt boplatsläge	Möjlig fornlämning

Figur 7. Tabell med utredningens resultat.

REFERENSER

BJÖRKLUND, S. 2013. *Södra Kärrbolandet och Malmen. Kärrbo och Irsta socknar, Västerås stad, Västmanlands län. Särskild utredning etapp 1, kart- och arkivstudie*. Rapporter från Arkeologikonsult 2013:2687.

HALLGREN, A.-L. 2011. *Arkeologiska undersökningar utefter en ny VA-ledning på Kärrbolandet - bland annat av en gårds lämning med vendeltida bronsgjuterverksamhet. Irsta och Kärrbo socknar, Västerås kommun, Västmanlands län*. Stiftelsen Kulturmiljövård, Rapport 2011:21.

NORDSTRÖM, K. OCH ANTTILA, K. 2003. *Gravar och stensträngar i Frösåker. Särskild utredning etapp 1 och 2. RAÅ 107, 189, 195, 197, 210, Frösåker 1:3, Kärrbo socken, Västmanland*. Läns museets dnr 00:94-322. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen, Rapport 2002:A17.

NYGREN, P. UÅ. *Åldersbestämning av träd*. <https://slideum.com/doc/4809018/%C3%A5ldersbest%C3%A4mning-av-tr%C3%A4d>.

ORTNAMNSREGISTRET, Institutet för språk och folkminnen, <https://www.isof.se/sprak/namn/ortnamn/ortnamnsregistret/sok-i-registret.html>.

Kartor

EKONOMISKA KARTAN 1961
Blad Gäddeholm
RAK-id J133-11g0j63

TÄBY 1730
Delning av skog
LMS, akt T31-43:1

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr:	3401
Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Västmanland
Länsstyrelsens dnr:	431-2310-2020
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2020-06-24
Uppdragsnr i KMR:	202001517
Företagare:	Västerås kommun
Län:	Västmanland
Landskap:	Västmanland
Kommun:	Västerås
Socken:	Irsta, Kärrbo
Berörda fornlämningar:	L2003:2144, L2020:10709, L2020:10710
Typ av undersökning:	Arkeologisk utredning, etapp 1
Utförandetid, fältarbete:	2020-11-09–13
Inmätningssystem:	GPS
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Projektledare/rapportansvarig:	Samuel Björklund
Fältpersonal:	Samuel Björklund
Planer och layout:	Samuel Björklund
Kvalitetsgranskning:	
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

BILAGA 1. OBJEKT'TABELL

Nr	Typ	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
L2002:9576	Boplatsområde	Område med boplatsslämningar, ca 20x10 m (N-S) men sannolikt större. Vid undersökning 2007 inför dragning av VA-ledning framkom 4 härdar i samma schakt. Täckol (ek) från en av dessa (Anl 40) daterades till romersk järnålder (160-390 AD, 2 sigma) via ¹⁴ C-analys. (RAÅ dnr 321-413-2012)	Fornlämning
L2002:9578	Övrig boplatsslämning	Område med boplatsslämningar, delundersökt, ca 20x 15 m (N-S). Påträffad vid undersökning 2007 inför dragning av VA-ledning då 1 kulturlager, ca 5,5 m l i schakt, och 1 stolphål, 0,3 m i diam och 0,26 m dj, framkom och undersöktes. (RAÅ dnr 321-413-2012)	Fornlämning
L2003:2144	Hägnadssystem	Stensträngssystem, inom ett område, ca 500x400 m (N-S), bestående av 5 stensträngar med en sammanlagd längd av 640 m. 1) Stensträng, 150 m l (huvudsakligen Ö-V), vanligen 1 m br och 0,25 m h, bestående av 0,2-1 m st stenar, med inslag av flera intill 2,5 m st block. 70 m SÖ om nr 1 är 2) Stensträng, 30 m l (NÖ-SV), enradig och enskiktad, bestående av 0,4-1,5 m st block. 65 m SSV om nr 2 är 3) Stensträng, 250 m l, vanligen 1 m br och 0,2-0,3 m h, bestående av 0,2-1 m st stenar och block, med inslag av några intill 3 m st block. I S delen flerskiktad och murliknande, 0,5 m h. Ca 30 m SV om den S änden av nr 3 är: Stensträng, ca 140 m l (Ö-V), en- till flerradig och en- till flerskiktad, av 0,4-0,8 m st stenar. Ö och N om stensträngen är äldre åkrar och röjda ytor (ej beskrivna).	Fornlämning
L2020:10709	Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn	Träd med tradition, tall, ca 25 m h och 0,8 diam i brösthöjd, med lätt nedåthängande grenar och ålderdomligt utseende. Redovisas som "Stora tallen" på Ekonomiska kartan och Fastighetskartan.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2020:10710	Gränsmärke	Gränsmärke(?), osäker form, möjligen triangulärt med 3 m l sidor med spetsar i Ö, NÖ och SV. 0,7 m h, av 0,2-0,4 m st stenar, övermossade. I mitten är en grop, 0,7 m diam och 0,3 m st, möjligen efter visarsten.	Övrig kulturhistorisk lämning
SB02	Möjligt boplatssläge	Boplatssläge, 460x12 m (N-S), fortsätter utanför utredningsområdet åt alla håll utom N. S-sluttande lermark i N-S dalgång. Åkermark i vall.	Möjlig fornlämning

Rapporter från Arkeologikonsult 2020:3401